

DAVLAT VA HUQUQNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Sagdullayeva Marhabo Orif qizi

Jizzax yuridik texnikumi

Umumkasbiy kafedrasi

davlat va huquq nazariyasi o'qtuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20637617>

Annotatsiya: Mazkur maqolada davlat va huquq tizimining zamonaviy rivojlanish istiqbollari ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, raqamli va institutsional omillar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, sud-huquq islohotlari, inson huquqlari kafolatlari, elektron hukumat va raqamli boshqaruvning davlat taraqqiyotidagi o'rni yoritiladi. Maqolada O'zbekiston misolida “O'zbekiston – 2030” strategiyasi, xalqaro indekslar va zamonaviy boshqaruv tamoyillari asosida davlat va huquq tizimining kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: davlat, huquq, huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, sud-huquq islohotlari, inson huquqlari, elektron hukumat, raqamli boshqaruv, fuqarolik jamiyati, O'zbekiston – 2030.

Annotation: This article analyzes the development prospects of the state and law system on the basis of socio-political, legal, digital and institutional factors. The study examines the role of the rule of law, legal statehood, judicial and legal reforms, human rights guarantees, e-government and digital governance in modern state development. Using Uzbekistan as a case study, the article explores future directions of state and legal development in the context of the “Uzbekistan – 2030” Strategy, international indicators and modern governance principles.

Keywords: state, law, rule of law, legal state, judicial reform, human rights, e-government, digital governance, civil society, Uzbekistan – 2030.

Аннотация: В данной статье анализируются перспективы развития государства и права на основе социально-политических, правовых, цифровых и институциональных факторов. В исследовании рассматривается роль правового государства, верховенства закона, судебно-правовых реформ, гарантий прав человека, электронного правительства и цифрового управления в современном государственном развитии. На примере Узбекистана изучаются будущие направления развития государства и права в контексте Стратегии «Узбекистан – 2030», международных индексов и современных принципов управления.

Ключевые слова: государство, право, правовое государство, верховенство закона, судебно-правовые реформы, права человека, электронное правительство, цифровое управление, гражданское общество, Узбекистан – 2030.

KIRISH

Davlat va huquq jamiyat taraqqiyotining eng muhim ijtimoiy institutlari hisoblanadi. Davlat jamiyatni boshqaruvchi siyosiy-huquqiy tashkilot sifatida ijtimoiy barqarorlikni, xavfsizlikni, iqtisodiy taraqqiyotni va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini ta'minlashga xizmat qiladi. Huquq esa davlat hokimiyatini tartibga soluvchi, fuqarolar va tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlarni me'yorlashtiruvchi asosiy normativ tizimdir. Shu sababli davlat va huquqning rivojlanishi har qanday jamiyatda demokratik boshqaruv, adolat, qonun ustuvorligi va ijtimoiy farovonlik darajasini belgilovchi asosiy mezonlardan biri sifatida qaraladi.

XXI asrda davlat va huquq tizimining rivojlanishi an'anaviy boshqaruv shakllari bilan cheklanib qolmayapti. Globallashuv, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, elektron hukumat, xalqaro huquqiy integratsiya, inson huquqlari standartlari va fuqarolik jamiyatining faollashuvi davlat-huquqiy tizim oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Bugungi kunda kuchli davlat deganda faqat markazlashgan boshqaruv emas, balki qonun bilan cheklangan, fuqarolarga ochiq, hisobdor, adolatli va samarali boshqaruv tizimi tushuniladi.

O'zbekiston sharoitida ham davlat va huquqning rivojlanishi yangi bosqichga ko'tarilmoqda. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi 2023-yil 11-sentabrda qabul qilingan bo'lib, u barqaror iqtisodiy o'sish, zamonaviy ta'lim, sog'liqni saqlash, ijtimoiy himoya, adolatli va zamonaviy davlat qurilishi hamda milliy suverenitetni mustahkamlash kabi ustuvor yo'nalishlarni belgilaydi.

Mazkur strategiya davlat va huquq tizimining kelajakdagi taraqqiyoti uchun konseptual asos vazifasini bajaradi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi davlat va huquqning rivojlanish istiqbollari zamonaviy ilmiy yondashuvlar, xalqaro indekslar va O'zbekiston tajribasi asosida tahlil qilishdan iborat.

METODLAR

Tadqiqotda davlat va huquqning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi siyosiy, huquqiy va ijtimoiy omillar tahlil qilindi. O'zbekistonning ayrim xalqaro indekslardagi o'rni va ko'rsatkichlari umumiy rivojlanish tendensiyalari bilan solishtirildi. Xalqaro tashkilotlarning reyting va indeksleri asosida jadval shaklida ma'lumotlar berildi. Davlat organlari, sud-huquq tizimi, elektron hukumat va fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanish istiqbollari o'rganildi. Davlat va huquq taraqqiyoti qonun ustuvorligi, inson huquqlari va demokratik boshqaruv tamoyillari asosida baholandi.

Tadqiqot uchun Jahon Adolat Loyihasi World Justice Project, BMT Elektron hukumat tadqiqoti, Jahon bankining Worldwide Governance Indicators ma'lumotlari hamda O'zbekistonning strategik rivojlanish hujjatlaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari davlat va huquq rivojlanishining bir nechta muhim yo'nalishlarga bog'liq ekanini ko'rsatdi: qonun ustuvorligi, sud mustaqilligi, inson huquqlari, davlat boshqaruvi samaradorligi, korrupsiyaga qarshi kurash, elektron hukumat va raqamli huquqiy xizmatlar.

1-jadval. Davlat va huquq rivojlanishining asosiy mezonlari

Nº	Mezon	Mazmuni	Rivojlanish istiqboli
1	Qonun ustuvorligi	Davlat organlari va fuqarolarning qonunga bo'ysunishi	Qonunlarning to'g'ridan-to'g'ri ishlashini kuchaytirish
2	Sud mustaqilligi	Sudlarning siyosiy va ma'muriy bosimdan xoli bo'lishi	Odil sudlovga ishonchni oshirish
3	Inson huquqlari	Fuqaroning erkinligi, sha'ni, mulki va xavfsizligi kafolati	Konstitutsiyaviy kafolatlarni amaliyotda kuchaytirish
4	Elektron hukumat	Davlat xizmatlarini raqamli shaklda ko'rsatish	Byurokratiya va korrupsiya xavfini kamaytirish
5	Fuqarolik jamiyati	Jamoatchilik nazorati va ijtimoiy faollik	Davlat qarorlarida ochiqlikni kuchaytirish
6	Korrupsiyaga qarshi kurash	Davlat boshqaruvida shaffoflik	Hisobdorlik va ochiq ma'lumotlar tizimini rivojlantirish

Davlat va huquq taraqqiyotining eng asosiy ko'rsatkichlaridan biri qonun ustuvorligidir. World Justice Project 2024-yilgi ma'lumotiga ko'ra, O'zbekiston qonun ustuvorligi indeksida 142

davlat ichida 83-o'rinni egallagan; mazkur indeks davlat hokimiyatining cheklanishi, korrupsiyaning yo'qligi, ochiq hukumat, asosiy huquqlar, tartib va xavfsizlik, tartibga solish, fuqarolik va jinoiy odil sudlov kabi omillarni baholaydi.

2-jadval. O'zbekistonning ayrim xalqaro ko'rsatkichlari

Yo'nalish	Manba	Ko'rsatkich	Mazmuni
Qonun ustuvorligi	World Justice Project, 2024	83-o'rin / 142 davlat	Huquqiy davlat qurilishi, sud-huquq tizimi va boshqaruv sifati baholanadi
Elektron hukumat	BMT E-Government Survey, 2024	63-o'rin, EGDI 0.7999	O'zbekiston “very high EGDI” guruhiga kirgan
Boshqaruv sifati	World Bank WGI	6 yo'nalishli indikatorlar	Qonun ustuvorligi, hukumat samaradorligi, korrupsiyani nazorat qilish kabi mezonlar o'lchanadi
Strategik rivojlanish	“O'zbekiston – 2030”	100 ta maqsad	Adolatli va zamonaviy davlat qurish ustuvor yo'nalishlardan biri

BMTning 2024-yilgi E-Government Survey ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston elektron hukumat rivojlanishi bo'yicha 63-o'rinni egallagan va EGDI ko'rsatkichi 0.7999 ni tashkil qilgan. Bu raqamlar davlat xizmatlarini raqamlashtirish, aholiga masofaviy xizmat ko'rsatish, ma'lumotlar ochiqligi va boshqaruv samaradorligini oshirishda muhim siljishlar mavjudligini ko'rsatadi.

Jahon bankining Worldwide Governance Indicators loyihasi esa boshqaruvni olti yo'nalish bo'yicha baholaydi: ovoz va hisobdorlik, siyosiy barqarorlik, hukumat samaradorligi, tartibga solish sifati, qonun ustuvorligi va korrupsiyani nazorat qilish. Bu mezonlar davlat va huquq rivojlanishini faqat qonunlar soni bilan emas, balki ularning amaliy ishlashi, institutlar sifati va fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchi orqali baholash zarurligini ko'rsatadi.

MUHOKAMA

Davlat va huquqning rivojlanish istiqbollari bir necha muhim yo'nalishda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, huquqiy davlat tamoyilini chuqurlashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Huquqiy davlatda davlat hokimiyati qonun bilan cheklanadi, inson huquqlari oliy qadriyat sifatida tan olinadi, sud mustaqilligi kafolatlanadi va fuqarolar qonun oldida teng bo'ladi. Bunday tizimda qonun faqat rasmiy hujjat emas, balki real ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi kuchga aylanadi.

Ikkinchidan, sud-huquq tizimini modernizatsiya qilish davlat va huquq taraqqiyotining markaziy yo'nalishidir. Sud mustaqilligi bo'lmagan jamiyatda qonun ustuvorligi to'liq ta'minlanmaydi. Shu sababli kelajakda sudyalarning mustaqilligini mustahkamlash, sud qarorlarining shaffofligini oshirish, advokatura institutini kuchaytirish va odil sudlovga kirish imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan, inson huquqlari va erkinliklarini amaliy kafolatlash davlat rivojlanishining sifat ko'rsatkichidir. Hozirgi davrda inson huquqlari faqat Konstitutsiya yoki qonunlarda e'lon qilinishi bilan cheklanib qolmasligi kerak. Ular real hayotda, ta'limda, mehnat munosabatlarida, sud jarayonlarida, axborot olishda, mulk huquqida va ijtimoiy himoyada amaliy ta'minlanishi zarur.

To'rtinchidan, raqamli davlat va elektron huquqiy xizmatlar kelajak davlatining ajralmas belgilaridan biridir. Elektron hukumat fuqarolarning davlat organlariga murojaatini osonlashtiradi, navbatlar va ortiqcha hujjatbozlikni kamaytiradi, davlat xizmatlarida inson omiliga

bog'liq subyektivlikni qisqartiradi. BMT ma'lumotlari bo'yicha O'zbekistonning elektron hukumat reytingida 63-o'ringa ko'tarilgani bu boradagi ijobiy tendensiyani ko'rsatadi.

Beshinchidan, korrupsiyaga qarshi tizimli kurash huquqiy taraqqiyotning asosiy shartlaridan biridir. Korrupsiya davlatga ishonchni pasaytiradi, qonunlarning ishlashiga to'sqinlik qiladi va ijtimoiy adolat tamoyilini zaiflashtiradi. Shuning uchun korrupsiyaga qarshi kurash faqat jazolash choralariidan iborat bo'lmasligi, balki ochiq ma'lumotlar, elektron xaridlar, jamoatchilik nazorati, manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va davlat xizmatchilarining hisobdorligini oshirish kabi tizimli choralarni o'z ichiga olishi kerak.

3-jadval. Davlat va huquqning kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari

Yo'nalish	Asosiy vazifa	Kutilayotgan natija
Qonun ustuvorligini kuchaytirish	Qonunlarning bevosita va bir xil qo'llanishini ta'minlash	Fuqarolarning huquqiy himoyasi kuchayadi
Sud islohotlari	Mustaqil, ochiq va adolatli sud tizimini rivojlantirish	Odil sudlovga ishonch ortadi
Inson huquqlari	Konstitutsiyaviy huquqlarni real kafolatlash	Fuqaro manfaatlari davlat siyosatining markaziga chiqadi
Elektron hukumat	Davlat xizmatlarini to'liq raqamlashtirish	Byurokratiya kamayadi, xizmatlar tezlashadi
Huquqiy madaniyat	Aholining huquqiy savodxonligini oshirish	Qonunga hurmat kuchayadi
Fuqarolik jamiyati	Jamoatchilik nazoratini kengaytirish	Davlat boshqaruvida ochiqlik va hisobdorlik ortadi
Sun'iy intellekt va huquq	Raqamli texnologiyalarni huquqiy tartibga solish	Yangi texnologik xavflarning oldi olinadi

Davlat va huquq rivojlanishining yana bir muhim istiqboli sun'iy intellekt, raqamli ma'lumotlar va kiberxavfsizlikni huquqiy tartibga solishdir. Bugungi kunda inson shaxsiy ma'lumotlari, raqamli identifikatsiya, elektron shartnomalar, onlayn sud jarayonlari, blokcheyn, sun'iy intellekt asosidagi qarorlar huquqiy tizimdan yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Demak, kelajak huquqi nafaqat jinoyat, fuqarolik yoki ma'muriy munosabatlarni, balki raqamli makondagi yangi ijtimoiy munosabatlarni ham tartibga solishi lozim.

Shuningdek, davlat boshqaruvida ochiqlik va jamoatchilik ishtiroki kuchayishi zarur. Fuqarolar davlat qarorlarini qabul qilish jarayonida faqat kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lishi kerak. Bu esa davlat organlarining hisobdorligini oshiradi va huquqiy demokratik jamiyatni mustahkamlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, davlat va huquqning rivojlanish istiqbollari huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, inson huquqlari, sud mustaqilligi, elektron hukumat, raqamli boshqaruv va fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi bilan bevosita bog'liq. Zamonaviy davlat kuchli bo'lishi uchun u faqat hokimiyat tizimiga emas, balki adolat, qonuniylik, shaffoflik va fuqarolar ishonchiga tayanishi kerak.

O'zbekiston misolida olib qarganda, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi davlat va huquq taraqqiyotining uzoq muddatli yo'nalishlarini belgilab bermoqda. Xalqaro indekslar esa bu jarayonda erishilgan yutuqlar bilan birga hali hal qilinishi zarur bo'lgan muammolar ham mavjudligini ko'rsatadi. Ayniqsa, qonun ustuvorligini kuchaytirish, sud-huquq tizimini

takomillashtirish, korrupsiyaga qarshi kurashni chuqurlashtirish va raqamli xizmatlarni yanada kengaytirish kelajakdagi asosiy vazifalar bo'lib qoladi.

Davlat va huquq rivojining pirovard maqsadi inson qadrini ulug'lash, adolatli jamiyat qurish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini real ta'minlash hamda davlatga bo'lgan ishonchni mustahkamlashdir. Shu nuqtayi nazardan, kelajak davlatining asosiy belgisi kuch ishlatish emas, balki qonun, adolat, ochiqlik va insonparvar boshqaruvga tayangan tizim bo'lishidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. World Justice Project. (2024). Rule of Law Index: Uzbekistan Country Profile.
2. United Nations. (2024). UN E-Government Survey 2024: Uzbekistan Country Information.
3. World Bank. (2024). Worldwide Governance Indicators.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O'zbekiston – 2030” strategiyasi to'g'risidagi farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
6. Dicey, A. V. (1982). Introduction to the Study of the Law of the Constitution. London: Macmillan.
7. Raz, J. (1979). The Authority of Law. Oxford: Oxford University Press.
8. Tamanaha, B. Z. (2004). On the Rule of Law: History, Politics, Theory. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Fukuyama, F. (2013). What Is Governance? Governance, 26(3), 347–368.
10. Sen, A. (1999). Development as Freedom. Oxford: Oxford University Press.